

Lukácsi Balázs az *Amerikai panoptikum-ról*

Kedves Sándor!

*Amerikai panoptikum*odról ezeket gondoltam.

Szerintem az egyik legnagyobb erénye a könyvnek az, hogy végig érdekes, izgalmas. Jó lenne rájönnöm, hogy miért is.

Olyanformán kötött le engem, mint egy hagyományos regény, amelyben személyazonos szereplők és koherens eseménysor fut végig. Folyton vártam, hogy mi jön, mi következik még.

Holott minden van benne, csak épp a fenti két prózaeszköz nincsen. Sokféle anyagnak eléggé ötletszerűen, költőien egymásra villantott kaleidoszkópja a könyv. Vagyis effelől tekintve lehetne akár teljesen széteső is. De a jó szerkezet, az írói stílusod (ami képszerűen érzéketes és izgalmasan gondolatgazdag), és persze a központi életprobléma (hogy elmenni innét a nagyon-másba, a leg-leg-legbe) egyben tudja tartani ezt a panoptikumot. Amikor befejeztem, egy lezárt művet tettem le a kezemből. Szóval, nagyon dícsérem a stílusodat általában, és az összeválogatás sorrendjét, a könyv szerkezetét.

Különösen azért dícsérem a szerkezetét, mert a szövegekre ráközelítve már árnyaltabb a véleményem, nem érzem egyenletesnek a novellák színvonalát. Szerintem vannak teljesen egyedien remek, és vannak kevésbé jó, vagy inkább utánérzés-szerű részei is a könyvnek.

A 4. oldalon található apró életrajzi megjegyzéssel és ajánlással az olvasó úgy indul el, hogy most "rólad", vagy legalábbis az olvasó által magának elképzelt szerzőről fog olvasni. És a kezdő ciklus meg is erősíti ezt az olvasói elvárás: megtudjuk a szerzőről, hogy biológus, hogy élete egy pontján szerencsét próbálni indult Amerikába.

Aki ismer téged, tudja, hogy valóban biológus vagy, valóban kimentél két évre, és még mindenfelét tud rólad. – Én, mint ismerősöd, nem is tudok elvonatkoztatni a te kiváló személyedre vonatkozó előismeretemtől, ezért nagyon vártam, hogy most valóban Rólad fogok olvasni, a te élményeidbe és személyes tapasztalataidba (vagy azok emlékeibe) fogok bepillantani. Amiben aztán csalódtam az *Amerika munka közben* ciklustól kezdve, de hát van ilyen, nem az olvasói elvárásoknak kell megfelelnie a szerzőnek, majd az olvasó átalakítja elvárásait olvasás közben...

Szerintem ahogyan ezt a szorosabban terólad szóló első ciklust megírtad, az remek.

Különösebb életrajzi részletezések és elemzések–okoskodások nélkül olyan élön adod elő ezt a *döntési–szakítási–befejezési–kezdési* élethelyzetet, hogy talán jóval több is, mint amiről a szöveg első értelmi szintje szól, hogy ti. "egy jó képességű honfitárs elmegy szerencsét próbálni Amerikába". Számomra maga az identitáskeresés van benne ebben a ciklusban, az, amit végülis mindennap művelünk, amikor ébredés után megint felöltjük magunkra SzS-t vagy LB-t és újra akarjuk vállalni, meg nem is akarjuk minden változás nélkül tovább vállalni őt.

Nagyon élvezem ezt az oldott stílust, ahogyan nem kötöd magad az útinaplóíráshoz, ahogyan pl. a *Repülőkben* a valódi repülés átvált jelképes–képzeletbelivé. Ehhez hasonlóan másutt is a nézelődésed gyakran vált át lényeglátásba (pl. ezekben is: *Barna kalap a városban*, *Elöttem a végtelen*). Nagyon szellemes, ahogy a teljesen céltalannak bizonyuló furikázásban ("*A guru nem volt otthon*") tényleg meg tudod nyilvánítani a végtelen élményét; és meghökkentő, hogy egy olyan novella, ami a személyes érvényesülés társaságbeli kalandjának indul (*Barna kalap...*), végülis egy érzékszalódásról szól: a kinyíló ablakból beözönlő városhangok hirtelen

új értelmet adnak az addig szemlélt csendes látványnak, az új érzéklet átformálja az addigi elképzeléseinket, valami új, riasztó valóságba csöppenünk – és a novella valójában erről az ablaknyitásról és belső tudati történésről szól. Azzal vége, fityisz, nincs semmilyen társasági érvényesülés. Nagyon élveztem ezt.

Ez a fajta lelki emelkedettség számomra majd csak a 101. oldalon fog újra visszatérni a *Kihívástól* kezdve a könyv végéig. Persze ennek oka lehet az is, hogy magyarként én is érintett vagyok a központi kérdésben (= "*Nem rossz hely ez a Magyarország, megvan minden, de valami tapadó valóságban élünk mi itt (...) Távlatok nélküli napokra osztjuk föl és herdáljuk el az időnket. Konkrétan azt reméltem...*" 8.o.), így a könyvnek a magyar-emigráns témavonalára tudok igazán rezonálni. De e személyes meghatározottságomnak tudatában lévén, azért mint mindenfélét olvasó ember, azt is gondolom, hogy a könyv esztétikailag (irodalmilag) legerősebb részei tényleg azokban a részekben vannak, amelyek nyilvánvalóan a személyes, tehát magyar-emigráns élményeiből táplálkoznak. A könyv középtáját alkotó "bennszülött-amerikai" karcolatoknak talán inkább külső mintái lehettek, ha jól sejtem, szociálisan érzékeny írónál olvashattál hasonlókat, ismerőseid meséltek neked ilyen "érdekes" élethelyzeteket, belőlük konstruáltad őket. Ezekben kissé mintha amerikai író próbálnál lenni. Mintha meg akarnád mutatni, hogy sült amerikai novellista is tudsz lenni, nemcsak biológus és magyar emigráns... Vannak köztük is nagyon jók (pl. *A főnököm a barátom, Átkelés a hídon, Én a forradalom, Tisztelt öreg barátaim...*), de itt azért könnyebben tudsz – valami kajánságig vitt megfigyelő attitűddel – elég erőltetett, túlhajtott írásokat is összehozni (pl. *Kezdd újra, előlről, Vega a világ, Ezer apró darabra tört a nap*).

A 101. oldaltól, mostmár keretként, visszatér a magyar-emigráns élményvilág és a szövegek sokkal személyesebbé, gondolat- és érzelemgazdagabbá válnak megint. Ennek a megfigyelésemnek apropóján azt szeretném neked tanácsolni, hogy *ilyet írh, vagy így írhál*, mint ahogyan ezeket írtad. Nem kell neked "novellistának" lenned és mások (pl. kitalált szereplők vagy íróminták) bőrébe bújni, szerintem. Nem kell kerek egész novellákat sem alkotnod szerintem, úgy, ahogyan a kereksegre, csattanóságra egyébként törekedni szoktak "az írók". Szerintem felejtse el azt, hogy író akarj lenni. Merthogy már az vagy: Van egy olyan – képszerű, érzékletes, az olvasóban vizuális nyomokat hagyó – írói stílusod, ami csak a tiéd, másnak nincsen ilyen világészlelése és világelmondása. És van rengeteg életanyagod, eleven tapasztalatod. Szerintem bármi, ami *veled történt* (bagolynevelés, őzek hangjának utánzása, sátáni nevetés, szerelem, ..., bármi) ebben a remek stílusban fog megszólalni, ha megírod. Azért, mert te élted át, csak a tiéd. Míg ha kitalálsz egy olyan alakot mint a magát keresztre feszítő embered, azt nem tudod így megszólaltatni, a figura csak valami már meglévő gondolatiságnak a jelképe lesz, a beszédmodod valami kajánságba, megfigyelő kívülállóságba fut bele, és az egész nem kelt önálló gondolatokat és érzéki lenyomatokat. Szóval szerintem nálad az érzékletiség és a gondolateltetés kéz a kézben járnak (a verseidben is). Ezért szerintem a saját élményeidet volna érdemes megírnod. Csapongva, töredékesen, bárhogy, de a sajátot. Ez a kisded véleményem.

Ilyen érzékleti írásra gyönyörű példa a *Ha nem tudod, mit kell szeretni* – a képzelet nyilván átírta az eredeti élményanyagot, de a lényege ennek az egésznek az érzékletiség, ami utánozhatatlan. Sokkal több gondolatot ébreszt bennem ez az írás mint mondjuk ezek a példázatos novellák: *Kezdd újra, előlről, Vega a világ, Ezer apró darabra tört a nap*.

A gondolatok persze megfoghatatlanok, de még van időm, hogy újraolvassam a bálnákkal fürdést és megfogdossam őket, ha tudom.

A főnököm a barátomban is az tetszik, hogy miközben ez a beszélgetés lezajlik, mellékesen, de nagyon következetesen odafigyel a beszélő a környezetére: kint besötétedik és elromlik az idő, huzatok jönnek be a szobába stb. A két ember beszélgetésének elmondott életanyagából csak valami társadalombírálat-félét szűrhetek le magamnak vagy nem is tudom mit. De emiatt

az irracionális, környezeti-érzéki ellenpontosítás miatt a novella emlékezetessé válik, olyan, mintha ott lettem volna benne. És persze az, ahogyan a főnök gesztusait a szöveg elején vizuálisan láthatóvá teszed, szintén ebbe a jelentésrétegbe tartozik, zseniális.

Ezzel nem akarom azt mondani, hogy amibe nem teszel ilyen ilyen érzékletiséget az nem lehet jó. Mert a tisztán gondolati *Amcsi*, vagy a *Tisztelt öreg barátaim* és a *Mit nem csinálnék abból az országból...* is nagyon jók, lényeglátók, okosak, nagyon élvezem őket. Csak azt akarom mondani, hogy a fő írói erényed szerintem a láttató, elképzeltető érzéki erődben és az elképzelésből keltődő kósza gondolatok előidőzésében van. Mivel láttatni azt vagyunk képesek (többnyire) amit magunk megtapasztaltunk, hallatlan szívesen olvasnék tőled bármi saját élmény-gyökerű prózát. Madárról, növényről, állatról, szerelemről, bármiről.

Most ezeket gondoltam.

Még mintha többet is akartam volna mondani, de már nem akarlak tovább vártni.

(Hamarosan küldök neked egy szkennelt könyvet. Arra lesz példa, hogy mennyire nem kell ahhoz kerek szerkezetben alkotni, hogy nagyot alkosson valaki.)

Üdvözöllek,

Balázs